

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

SENIOR FASE

GRAAD 9

NOVEMBER 2011

KUNS EN KULTUUR

PUNTE: 100

TYD: 2 hours

Hierdie vraestel bestaan uit 12 bladsye.

INSTRUKSIES EN INLIGTING

Lees die instruksies deeglik deur voordat die vrae beantwoord word.

1. Beantwoord ALLE vrae.
2. Skryf die korrekte nommers langs elke antwoord.
3. Skryf netjies en leesbaar.
4. Alle antwoorde moet op die antwoordblad geskryf word en nie op die vraestel nie.

VRAAG 1**MEERVOUDIGE-KEUSE VRAE**

Kies die korrekte antwoord uit die moontlike keuses vir elke vraag. Skryf slegs die letter van die korrekte antwoord.

MUSIEK

1.1 'n Dirigent is 'n ...

- A persoon wat 'n orkes of 'n koor lei.
- B persoon wat musiek skryf.
- C persoon wat alleen sing.
- D groep van vier mense wat saam sing.

1.2 Koperblaas-instrumente is instrumente wat ...

- A geslaan word.
- B geblaas word.
- C gepluk of gevryf word.
- D geskud word.

1.3 E Mol Majeur toonleer het ...

- A B $\flat$.
- B B $\flat$, E $\flat$.
- C B $\flat$, E $\flat$, A $\flat$.
- D B $\flat$, E $\flat$, A $\flat$, D $\flat$.

1.4 'n Opera is ...

- A drie mense wat saam sing.
- B twee mense wat saam sing.
- C toneelstuk wat gesing word.
- D musiek deur 'n groep gemaak.

1.5 Voorbeelde van enkelvoudige tydsoorttekens is:

- A $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$
- B $\frac{2}{4}$, $\frac{6}{8}$, $\frac{12}{8}$
- C $\frac{5}{4}$, $\frac{7}{4}$, $\frac{3}{16}$
- D $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$, $\frac{12}{8}$

DRAMA

- 1.6 Die volgende is belangrik wanneer karakters vir 'n drama geskep word:
- A Die karakter se naam en van.
  - B Ouderdom en naam van die karakter.
  - C Stamnaam en straat adres van die karakter.
  - D Geen van bogenoemde.
- 1.7 Een van die volgende is 'n element van drama.
- A Vorm.
  - B Toonhoogte.
  - C Tekstuur.
  - D Mimiek.
- 1.8 Wanneer voorbereidings getref word vir 'n drama opvoering is dit belangrik om verskillende tipes verhoë te oorweeg. Een van hulle is 'n ...
- A proscenium verhoog.
  - B lokomotoriese beweging.
  - C jeugdige fase.
  - D toonkleur.
- 1.9 'n Groep akteurs wat 'n lewende skildery vorm is word genoem 'n ...
- A klimaks.
  - B ritme.
  - C tussenspel.
  - D tableaux.
- 1.10 Spanning in drama beteken:
- A Die gehoor wonder oor die res van die toneelstuk, soos dit ontvou.
  - B Die kernidee wat deur die drama vloei.
  - C Die gesprek tussen die akteurs.
  - D Die woorde, gebare, gesigsuitdrukkings en liggaamstaal.

DANS

- 1.11 Ballet is 'n ...
- A Suid-Afrikaanse dans.
  - B Oosterse dans.
  - C klassieke dans.
  - D moderne dans.

1.12 Die volgende is elemente van dans.

- A Lyn, kleur, vorm, toon.
- B Balans, postuur, ritme, spasie.
- C Toonhoogte, klank, toonkleur, vorm.
- D Stembuiging, pas, gebaar, dialoog.

1.13 Dans sekwense is ...

- A liggaamsbewegings wat die woorde beklemtoon.
- B 'n tipe moderne dans begelei deur musiek gespeel op elektroniese instrumente.
- C meervoudige ritmes in een musiekstuk.
- D 'n reeks bewegings wat saam werk.

1.14 'n Danser wat gekies is om die hoofrol te vertolk in 'n produksie is die ...

- A hoofdanser.
- B choreograaf.
- C klopdanser.
- D hip-hop danser.

1.15 Kronkel, draai, buig en strek verwys na:

- A Lokomotoriese bewegings.
- B Aksiale bewegings.
- C Rugraatstrek.
- D Swaaie.

VISUELE KUNSTE

1.16 In 'n skildery is die voorwerpe in die afstand ...

- A helderder.
- B kleiner.
- C duideliker.
- D parallel.

1.17 Die fokale punt van 'n kunswerk beteken:

- A 'n Voorwerp word beklemtoon in die kunswerk.
- B 'n Voorwerp is minder belangrik in die kunswerk.
- C Die gebied wat die oog trek.
- D Daar is gelyke gewig op elke kant.

1.18 Patrone is ...

- A ontwerpe wat herhaal word en gebruik word vir versiering.
- B reëlmatige rangskikking van lyne, vorms, en kleur as 'n ontwerp.
- C 'n versameling fotografiese beelde.
- D teksture wat ervaar word deur aanraking.

1.19 Die bekwaamheid en kwaliteit van 'n iets wat met die hand gemaak is verwys na:

- A Tekenaarskap.
- B Karakter.
- C Vakmanskap.
- D Komposisie.

1.20 Die gebruik van beelde en woorde om visuele kommunikasie te skep is:

- A Etiket.
- B Grafiese ontwerp.
- C Ontwerpsmotief.
- D Ontwerp.

(20 x 1) [20]

VRAAG 2

Pas die terme in KOLOM A met die stellings in KOLOM B. Skryf slegs die nommer langs die letter bv. 2.1 C.

KOLOM A		KOLOM B	
2.1	HIP-HOP DANS	A	Verwys na die verhouding wat gebruik word om die groter van 'n kunswerk in vergelyking met die werklike lewe uit te beeld
2.2	INDLAMU	B	Die manier hoe die gebeurtenisse in 'n drama ontvou
2.3	DRAMATIESE POUSE	C	Die vyfde noot in 'n toonleer.
2.4	INTRIGE	D	Musikale komposisie met vier voordraers
2.5	DOMINANT	E	Hard
2.6	KWARTET	F	Metodes van beeldhouwerk
2.7	UITSNY, MODELLEER, AFGIETSEL	G	Gebruik vinnige arm en been bewegings, skielike val bewegings, draaie, stilstaan en selfs op die grond draai met die hande, rug en kop
2.8	FORTE	H	Die mees opwindendste/hogtepunt of dramatiese oomblik
2.9	KLIMAKS	I	Word gebruik vir effek, om die gehoor te waarsku dat iets belangriks gaan gebeur
2.10	SKAAL	J	'n Energieke Zoeloe dans, opgevoer deur mans. Die bewegings herinner aan die springende bewegings van branders op die see

(10 x 1) [10]

VRAAG 3

Voltooi die volgende stellings deur die korrekte word uit die lys in hakies te kies.

(Komponis, Choreograaf, Heelnoot, Dramaturg, Grafiese ontwerper)

- 3.1 'n Kunstenaar wat in die handelsbedryf werk en wat kunswerke skep vir besighede is 'n ... (1)
- 3.2 'n Persoon wat musiek skryf is 'n ... (1)
- 3.3 'n Musieknoot met die waarde van vier tellings is 'n ... (1)
- 3.4 'n Persoon wat dramatiese literatuur of 'n drama skryf is 'n ... (1)
- 3.5 'n Persoon wat beweging of 'n reeks dansbewegings skep vir die verhoog is 'n ... (1)
- [5]**

VRAAG 4

- 4.1 Skryf die A Majeur toonleer in die afgaande rigting. Gebruik die gegewe ritme en die toonsoorttekens.

- 4.2 Voltooi die volgende sinne deur die korrekte nommer op elke gestippelde lyn te skryf.

Byvoorbeeld: A se tydsduur is so lank soos 2 s

(a)	A se tydsduur is so lank soos	..... s	(1)
(b)	A se tydsduur is so lank soos	..... s	(1)
(c)	A se tydsduur is so lank soos	..... s	(1)
(d)	A se tydsduur is so lank soos	..... s	(1)
(e)	A se tydsduur is so lank soos	..... s	(1)
- [5]**

VRAAG 5

5. (a) Identifiseer die volgende instrumente van die simfonieorkes. Skryf die tabel oor op die antwoordblad.

5.1		5.2		5.3	
5.4		5.5		5.6	
5.7		5.8		5.9	
5.10					

(10 x 1) (10)

- (b) Klassifiseer die instrumente in VRAAG 5 (a)(bostaande) volgens hulle families in die onderstaande tabel.

Strykers	Houtblaas	Koperblaas	Slaginstrumente

(10 x 1) (10)

[20]

VRAAG 6

Noem enige VYF rolle wat tegnologie speel in die kunsprosesse en kunsprodukte in elk van die onderstaande kunsvorms.

6.1 Musiek

6.2 Drama

6.3 Dans

6.4 Visuele Kunste

(5 x 4) [20]

VRAAG 7

Lees die onderstaande uittreksel en beantwoord die vrae wat volg:

LANDELIKE OUMA KRY ERKENNING

Latozi “Madosini” Mpahleni, wat ook verwys word as **Madosini** (genoem na haar stamnaam Dosini) **Manqineni**, ’n meester storieverteller, komponis en musikant, is op 2 Februarie 1943, in Mthatha, gebore, in die dorpie KwaDlomo naby Mpheko in die Oos-Kaap, in Suid-Afrika. Op die ouderdom van 14, het haar familie na die dorpie Mkankato, getrek, naby Libode.

Van ’n modderhut in landelike Transkei na die top hotelle in Europa. Dit mag die “Koningin van Xhosa musiek” meer as 50 jaar geneem om ’n ster te word, maar vir Madosini was dit nooit oor geld, roem of weelde nie.

In ’n plek waar ’n radio ’n luukse is, batterye duur is en elektrisiteit en lopende water ’n droom is, is hierdie 60-jarige ouma – wat haar hele lewe tradisionele Xhosa musiek gespeel het, ’n inspirasie vir haar mededorpenaars, deur ’n CD te sny, getiteld [Power to the Women](#) en om in Swede te toer.

Al het Madosini in die beste hotelle gebly en voor groot getalle toeskouers opgetree saam met die Kaapse gebaseerde groep, Amampondo, kollekteer sy steeds elke dag haar eie water van ’n nabye geleë stroom. Sy slaap nog steeds op ’n mat en vryf gereeld mis op die vloer van haar hut om te verhoed dat dit kraak.

“Ek bly nog steeds ’n landelike vrou. Dit was nooit oor die geld of om ryk te word nie. Ek speel al my hele lewe lank tradisionele Xhosa musiek en beywer my hele lewe lank om die Xhosa erfenis en tradisie te bewaar”.

Sy sit in die skaduwee van haar nuwe steenhuis wat langs haar eenvoudige modderhut gebou word. Dit word gebou met die geld wat sy deur haar toer verdien het. Die Koningin van Xhosa musiek het aan *Drum* tydskrif gesê dat sy nooit gedink het sy sou ooit vir haar musiek betaal word nie.

Soos die meeste meisies in die landelike Transkei in die 1940’s, was Madosini deur haar ma geleer hoe om die *uhadi* (musiek boog), *umrhubhe* (mondboog) and *isistoloto* (trompie) te speel.

“In die ou dae was die lewe eenvoudig en mense het hul eie vermaak geskep. Deesdae sterf die tradisies uit en mense vertel nie meer stories en maak nie meer musiek nie. Ek moes my bes probeer om dit aan die gang te hou.”

Sedert Madosini haar eerste CD gesny het, en oorsee getoer het, besef die dorp nou die belangrikheid van sterwende tradisies en stroom die kinders na haar hut om te leer en te luister.

“*Umrhubhe* is deur jong meisies gespeel wanneer hulle lang afstande gereis het, en gedurende vroulike inisiasie. *Uhadi* is na aandete gespeel vir ontspanning en die *isitloloto* is gespeel om babas te paai en mense wat moeg is te help slaap. Wanneer ek die *umrhubhe* speel dink ek aan die dae toe ek jonk was en saam met my kêrel in die grot by die rivier ontspan het. Ek voel weer jonk wanneer ek dit speel. Ek vergeet dat ek grys is en dat my gesig en nek vol ploei is. Dit is eers as ek in die spiël kyk dat ek die ouderdom besef”.

Sy is beroemd vir haar liefdesliedjies. Madosini het meer soos 'n jagter gelyk wat in die nabye heuwels gaan jag toe sy met haar pyl en boog uit haar hut kom. Sy sit haar boog oor haar mond en beweeg 'n stok oor die gespanne snaar. Met hierdie beweging en die melodie wat volg, maak sy 'n einde aan jag idees.

Alhoewel sy ongeletterd is, het die gryse musikant met die hulp van 'n vertaler, dit reggekry om musiek – en instrumentvervaardig werkswinkels in Swede te gee. In Swede het sy in luukse hotelle gebly, met swaar gordyne, dik tapyte, lopende water en kamerdiens – dit is 'n wêreld verwyder van haar eenvoudige modde hut, wat gereeld oorstroom word deur gretige skape op soek na giers (millet).

Vir 20 jaar het Madosini nie haar instrumente opgetel nie en die kuns van tradisionele Xhosa musiek in daardie gebied het amper uitgesterf. Dit nadat 'n rolprentspan haar verneuk het en haar R8 betaal het vir haar liedjies. Toe die rolprent “*uMaXhosa*” in die gebied in 1974 geskiet was, is Madonisi R1 per dag betaal om groot potte kos vir die rolprentspan te kook. Die span het haar musiek gehoor en haar gevra om vir hulle te speel toe die rolprent klaar geskiet is – sy is 'n verdere R1 betaal. Die rolprentspan het die gebied verlaat.

“Toe hulle maande later terugkeer, het hulle my gevra om my musiek op te neem en my toe R8 gegee. 'n Rukkie daarna het my neef wat op die myne werk vir my vertel dat hy my liedjies oor die radio gehoor het asook in die radio drama *Aa! Nosizwe* op Xhosa Radio. Hulle het my liedjies gesteel en ek het geen outeursgeld gekry nie”. Radio Xhosa het haar musiek vir 15 jaar gebruik in hul kortverhale sonder enige krediet of outeursgeld en die ontmoeting met die “*abelungu*” rolprentspan laat nog steeds 'n bitter smaak.

Sy wys na 'n nabye heuwel. Die Kongingin van Xhosa musiek vertel dat die rolprentspan haar musiek daar opgeneem het en toe vertrek het. Sy het toe vir 20 jaar nie gespeel nie en slegs weer begin na 'n onverwagse ontmoeting met Amampondo musikant, Dizu Plaatjies in 1994.

In 1997 het alles verander toe Madosini oortuig is deur Dizu om na Kaapstad te reis om die Londen gebaseerde platemaatskaapy eienaar Robert Trunz van Melt 2000 te ontmoet. Sy het eendelik ingestem en Trunz in Desember 1997 ontmoet – dit het haar lewe vir altyd verander. Madosini se solo album **‘Power To the Women’** (BW108) is vrygestel met groot lof en haar bevestig as een van die merkwaardige sterre van World Music. Sedertdien het Madosini die wêreld getoer met Amampondo en mees onlangs het sy die reeks WOMAD feeste bygewoon in Groot-Brittanje, Australië, Singapoer en veel meer. Sy is die eerste persoon wat in die fees se Musiek Bejaardes Argief (Musical Elders Archives) projek opgeneem is in 2008.

Madosini se musiek is gebruik vir baie dokumentêre stukke, rolprente en snitte van haar musiek is gebruik deur pop groepe. Een van Madosini se gewilde liedjies, *‘Uthando Luphelile’* wat gaan oor verlore liefde is gebruik vir die bekroonde rolprent, **‘Yesterday’**. Die rolprent handel oor Vigs in Suid-Afrika. Madosini het Thandiswa Mazwai, ’n groot pop ster in Suid-Afrika onder haar vlerk geneem. Sy is ’n lid van die bekende kwaito groep, Bongo Maffin. Dit was gedurende Thandiswa se pelgrimstog na Mkankato vir twee weke. Madosini het met Thandiswa saamgewerk in die kort rolprent **‘Spirit of Uhadi’** en op haar album **‘Zabalaza’**.

Madosini het saam gewerk met ’n verskeidenheid kunstenaars. Onder hulle tel MadoJazz One. Dit is ’n samewerking saam met groepe wat bestaan uit Hilton Schilder (op die klavierbord); Johnny Blundell (speel kitaar) and Pedro “Musicman” Espi-Sanchis wat die Lekgodilo fluit speel. Saam met Madojazz het hulle tradisionele Afrika musiek na Jazz uitgebrei.

Madosini se musiek is nie vals tradisie nie. Nog minder is dit droë herkonstruksie van die verlede. Sy dra binne-in haar ’n gees wat selde deesdae gevind word in hierdie tyd van kulturele verkrimping en kommersiële musiek wat vals is. Haar musiek tradisie verdien om gevoed te word deur diegene wat omgee vir die lewe se volheid en meervoudige uitdrukkings.

Huidiglik bly sy in ’n enkel kamer in ’n ou hostel die hartjie van Langa met ses volwassenes, en vier kinders onder die ouderdom van ses jaar. Maar haar musiek maak die verbeelding oop vir die wye hemel van die Transkei. Haar poësie sing van groen heuwels en sneeu bedekte berge. As jy jou oë toe maak, kan jy die hitte van die tradisionele vuur voel en die vonke wat opwaarts spat na die hemel en die kalmerende hand van die voorouers op jou skouer.

[Verwerk van www.livewire.co.za; www.huyssen.de; www.melt2000.com; www.charliegillett.com; www.youtube.com]

- 7.1 Waar en wanneer is Madosini gebore? (2)
- 7.2 Wie het Madosini musiek instrumente leer speel? (1)
- 7.3 Vir watter doeleindes is die verskillende musiek instrumente in Madosini se tyd gebruik? (3)
- 7.4 Noem ten minste EEN van Madosini se albums. (1)
- 7.5 Noem ten minste TWEE kunstenaars wat beïnvloed is deur Madosini se musikale lewe. (2)
- 7.6 Noem ten minste TWEE produksies wat gebruik maak van Madosini se werke. (2)
- 7.7 Identifiseer TWEE voorbeelde van hoe Madosini uitgebuit is. (2)
- 7.8 Dink jy die uitbuiting van Madosini is op 'n einde? Gee redes vir jou antwoord. (3)
- 7.9 Wat dink jy is die uitwerking van uitbuiting op kunstenaars? Noem ten minstens TWEE redes. (4)
- [20]**

TOTAAL: 100